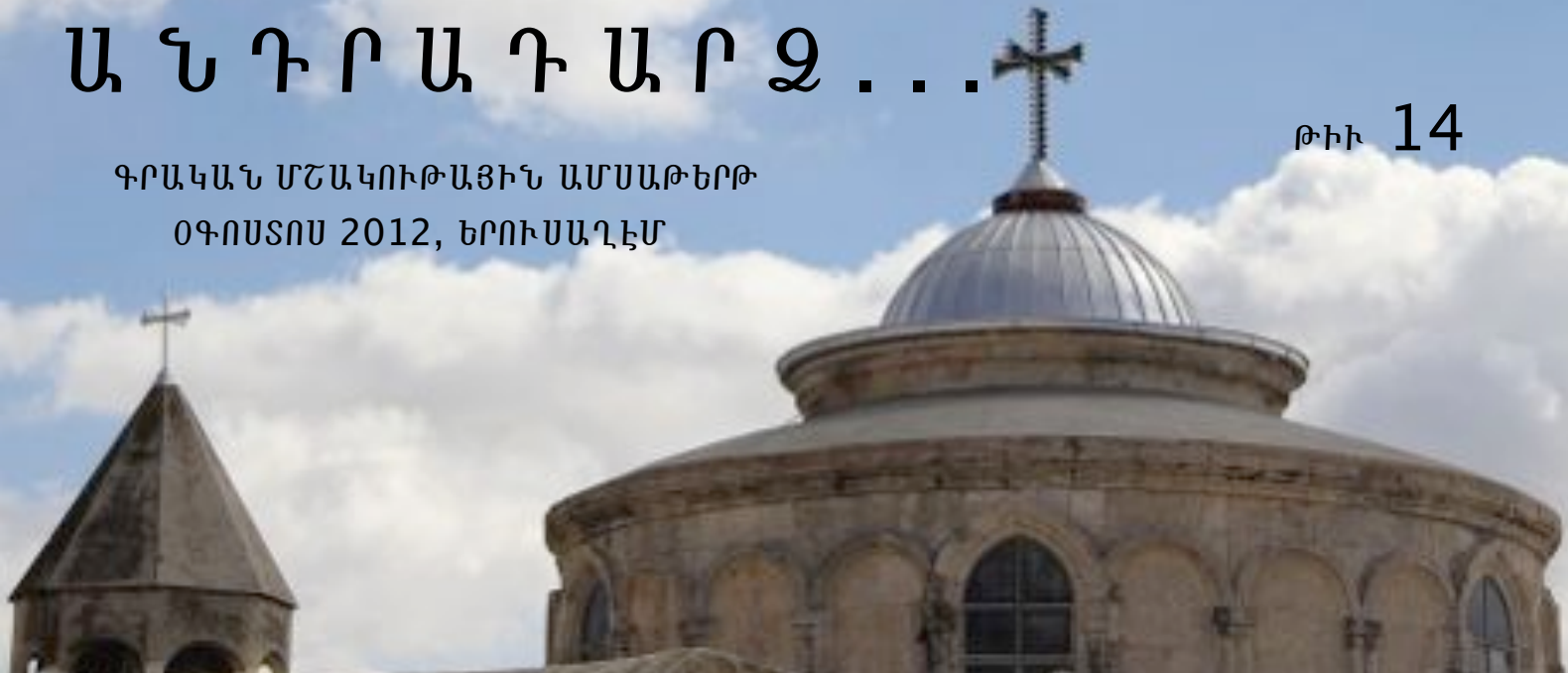

ԳՐԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ
ՕԳՈՍՏՈՍ 2012, ԵՐՈՒՍԱԿԷՄ

Քեօթահիա և Սուրբ Քաղաք, պահ մը կը մտածես թէ ինչ կապ ունին, պատասխանը շատ յստակ է, դ՛արժեալ ՀԱՅՐ...

Մենք միայն տեղահանուելով, ջարդէն վերապրելով չէ որ տարածուեցանք ու տարածեցինք մեր հանճարը. այլև շատ անգամ հրաւիրուեցանք մեր տաղանդով հարստացնելու աշխարհի քաղաքակրթութիւնն ու արուեստը. շինարարութիւնն ու արհեստը:

Մեզի համար ըսուած է. «Հայը քարէն հաց կը սարքէ». սակայն երբ հաց ալ չենք ունեցած ժայռերը փորած ենք ու եկեղեցի կառուցած... Այո՛ վստահելով հայու տաղանդին ու հաշակին, հիանալով հայկական հարտարապետութեան հրաշալիքներով հարաւիրած են, որ իրենց երկիրներն ալ ունենան յիշարժան վայրեր: Կտրած են մեր մէկ ձեռքը, որ սուր ու զէնք չբարձրացնենք արդարութեան համար, բայց միւս ձեռքով աշխարհին տուած ենք հրաշալիքներ..., կոթողներ ու քանդակներ, տաճարներ ու եկեղեցիներ, որոնցմէ շատերուն հակատագիրը շատ նման է մեր հակատագրին. բռնի տեղահանած են մեզ, բռնի վերցուած են այդ խաչերը եկեղեցիներուն գմբէթներէն...: Պոլիս դասախօսելու հրաւիրուած օրերուս անձնապէս լսած եմ թէ ինչպէս զբօսաշրջիկները առաջնորդող թուրքը պտտցուցած ժամանակ յայտարարած է. «Այս հրաշալի հարտարապետութեան հեղինակը Սինան անունով իտալացի մըն է»: Որովհետև մեզի ու մեր խաչերուն նման կրնան իր լեզուն հանել կոկորդէն երբ ուզէ իրականութիւնը ըսել, եթէ գիտէր անշուշտ...:

Քեօթահիա անուան հետ անմիջապէս կը յիշենք Քեօթահիայի Մեծ Ծնունդը՝ ԿՈՄԻՏԱՍը, որուն համար աշխարհն այնքան փոքրացաւ ու երկինքը ունեցաւ սահմաններ, որ իր կեանքին վերջին քսան տարիները Փարիզի հիւանդանոցներէն մէկուն մէջ պարզապէս լռեց... որո՞ւ հետ խոսված էր, իր շատ սիրելի ժողովուրդի՞ն, իր կեանքը իմաստաւորող հայ գեղջուկին շրթունքներէն լսած հայ երգի՞ն... իր անձի՞ն, աշխարհի՞ն թէ Աստուծոյ հետ... Այո հայ երգը կորուստէ փրկած հանճարը, խոսված էր ի՛ր աշխարհին հետ... իր փրկած երգը, որ չկրցաւ փրկել արևմտահայ հատուածը. թուրք ականջը ինչ հասկնար հայ երգէն... ալ ինչ երգէր... ամբողջ աշխարհը խուլցած էր...

Բայց հայոց կոունկները շարունակեցին տարածել մեր աշխարհի խապրիկները, նոյն ջուրէն ու հողէն սնած Կոմիտասի հայրենակիցները Քեօթահիան կապեցին Սուրբ Քաղաքին հետ Հայկական Յախճապակիով:

Հայկական յախճապակի... նուրբ հաշակը հայուն զարդանկարուած իր դաշտերուն ծաղիկներով, իր անտառներուն եղնիկներով, հայկական մանրանկարչութեան մօթիֆներով... որքան ալ փորձեն կրկնօրինակել, հայկականն ուրիշ է իր գոյներով, հայ արուեստի խաղերով:

Յախճապակիի հիմնադիրը Սուրբ Քաղաքին մէջ կը ճանչցուի Դաւիթ Յովհաննէսեանը 1919ին, որն արդէն իր արուեստով յայտնի էր Մէքքէէն մինչև Անգլիացի հարուստներու առանձնատունները զարդարելով: Իր հետ կու գան նաև երկու վարպետներ՝ Նշան Պալեանն ու իր տիկինը՝ Վարդուհին, Մկրտիչ Գարագաշեանն ու իր տիկինը՝ Էֆքարիսը, որոնք նոյնպէս կաւագործութեան և գծագրութեան քաջատեղեակ վարպետներ էին Քէօթահիայի մէջ: Վտանգի մատնուած էին Ոսկէ Գմբէթին 16րդ դարուն զետեղուած սահիկները: Անգլիական իշխանութիւններուն նպատակն էր Արևմուտքի պատկերացումին մէջ Երուսաղէմը արևելեան քաղաքի կերպարով և միջերկրականի դիմագիծով վերածնելու:

Մզկիթին սալիկներուն նորոգութենէն ետք Պալեաններն ու Գարագաշեանները բաժնուելով Յովհաննէսեանէն կը հիմնեն իրենց առանձին արուեստանոցը և կ'անուանեն «Պաղեստինի Յախճապակի», շարունակելով Քէօթահիայի աւանդութիւնները բայց նաև նոր երանգ տալով հայկական յախճապակիին: Նոր Ձևի անցումը արդէն նոր իրականութիւն էր: Մինչ այդ երբ յախճապակիի մօթիֆները ծաղիկներ, տերևներ, կենդանիներ ու թռչուններ էին, հիմա արդէն Հայ Քրիստոնէական շունչն էր որ կը տրուէր կաւին իր Աստուածաշնչեան Պատկերներով մեր Փրկիչին Ծնունդէն մինչև Յարութիւնը. մեր պատմութեան նշանաւոր և կարևոր դէպքերով, Հայոց քրիստոնէութիւնը ընդունիլը, Գիրերու գիւտը, Վարդանանցը և այլն: Իրենց արեան հետ ժառանգած արուեստը զարդարեց ոչ միայն եկեղեցիներն ու մզկիթները, մեծահարուստներու տունները, այլև Երուսաղէմ այցելող զբօսաշրջիկներն ու ուխտաւորները աշխարհի չորս կողմերը տարին հայ արուեստագէտներուն նուրբ և առինքնող ճաշակը: «Մեր մով սարերում» վազվզող «Պախար»ն նախշուեցաւ կաւէ անօթներուն ու ծաղկամաններուն վրայ իր հայեացքին մէջ պահելով կարօտը հայուն և մեր երկրին Դրախտավայր Հայաստանի եղնիկներն ու թռչունները, բուրաւէտ ծաղիկները, հայուն հանճարին ու տաղանդին հետ տարածուեցան աշխարհով մէկ, ինչպէս Քէօթահիացի Մեծն Կոմիտասի ձգած ժառանգը բեմէ բեմ և շուրթէ շուրթ...:

1948ին Դաւիթ Յովհաննէսեանը կը հեռանայ Երուսաղէմէն և այդպիսով իր յախճապակիի էջը կը փակուի:

1964ին Պալեաններն ու Գարագաշեանները կը բաժնուին ու ամէն մէկը կը ստեղծէ իր գործատեղին, ժառանգ ձգելով որդոց-որդի: Տակաւին կը զարդարեն եկեղեցիները, թանգարաններն ու տունները և կը գրաւեն զբօսաշրջիկներու ուշադրութիւնը: Շուտով արդէն կ'ըլլայ մէկ դարու պատմութիւն:

1970ական թուականներէն ասդին Խալիլի արաբ բնակիչները ընդօրինակեցին աւելի ճիշդը փորձեցին ընդօրինակել հայկական արուեստը և շուկան ողողեցին արուեստը արհեստի փոխուած գործերով: Սակայն ասոնց կողքին պէտք է ուրախութեամբ արձանագրենք, որ ունեցանք նաև ուրիշ հայ արուեստագէտներ, որոնք զբաղեցան ու դեռ կը զբաղին հայկական յախճապակիով և հայ արուեստագէտներուն ու ընդօրինակող արհեստաւորներուն գործերուն տարբերութիւնը հսկայական է:

Իմ սիրելի սաղիմահայ, շատ ուսումնասիրուած ու գրուած է հայկական յախճապակիին մասին, գոյութիւն ունի գրականութիւն, կարելի է կարդալ համակարգիչի ցանցերուն մէջ, բայց իմ նպատակս է այս թիւով անդարադառնալ ծագումով Քէօթահիացի, ծնունդով Ֆրանսահայ և արդէն երկար տարիներ սաղիմաբնակ արուեստագիտուհի Տիկին Մարի Պալեանին մասին, որն այս վերջին տասնամեակներուն գրաւեց արուեստագէտի իր յատուկ տեղը և յախճապակիի արուեստին մէջ ունեցաւ իր էջը:

1925ին ծնած Մարին երեք տարեկանին որբ կը մնայ հօրը կողմէ ու երկու քոյր կը մնան իրենց մօր խնամքին:

Շնորհաշատ փոքրիկը դպրոցին մէջ աչքի կ'իյնայ իր գծագրութիւններով, որոնք միշտ կը կախուէին ցուցատախտակէն: Վրձինին կողքին իր փոքրիկ մատներով շուրթակի լարերուն վրայէն կը սահեցնէ աղեղը: Սակայն վրձինը կը յաղթէ աղեղին և աւարտելէ ետք դպրոցը, դժուար պայմաններու մէջ կը յաճախէ L'École des Beaux

Arts Լիոնի մէջ, միաժամանակ իր արուեստագէտի յատկութիւնները գործի դնելով տարբեր գործատուներու մէջ: Իր արուեստը կը դառնայ իր աշխարհը, ժամանակը ամբողջովին կը յատկացնէ իր աշխատանքին կոտրելով շատ մը իրմով հիացողներու սրտերը, մինչև... դա՛ րձեալ Քէօթահիայէն և եօթը պորտ հեռու ազգական Սեդրակ Պալեանը կը յայտնուի Լիոն Լոնտոն երթալու ճանապարհին, ուր

Ժամանակ մը պիտի հետևեր յախճապակիի նորութիւններուն: Տեսնելով արոպական դաստիարակութեամբ արուեստագէտ հայուհիին՝ երիտասարդ Սեդրակին ծրագիրներն ալ կը փոխուին... Լոնտոնէն անմիջապէս Երուսաղէմ դառնալու փոխարէն, ինչպէս ծրագրած էր, դարձեալ կ'այցելէ Լիոն, կը նշանուի և 1954ին Երուսաղէմ կը բերէ Մարիին: Ինչ լաւ է, որ արուեստագէտներ ծրագիրներու գերին չեն... ու սիրտն է, որ կը դառնայ դատաւոր և կը վճռէ քաջ առնել...:

Մանաւանդ այդ տարիներուն երբ Միջին Արևելք ապրողներուն մեծ մասը յոգնած այս կողմերու քաղաքական անկայուն վիճակէն և ապագայի անորոշութենէն կը ձգտէր Ամերիկա և Եւրոպա երթալու ձև մը գտնել, այդ կողմերէն եկող փեսացուները յարգի էին: Սակայն տարբեր էր պարագան Մարի Ալեքսանեան երիտասարդ արուեստագիտուհիին, որն իր սրտին ձայնով կը հասնի Սուրբ Քաղաք... նոր էջ բանալով ոչ միայն իր կեանքին այլ և աւելի վերջը՝ իր արուեստին:

Պէտք է նաև «ԽԵՆԹ» ապրիլ...

Սակայն ինչ արուեստագէտ, որ դիւրին կեանք ունենայ...:

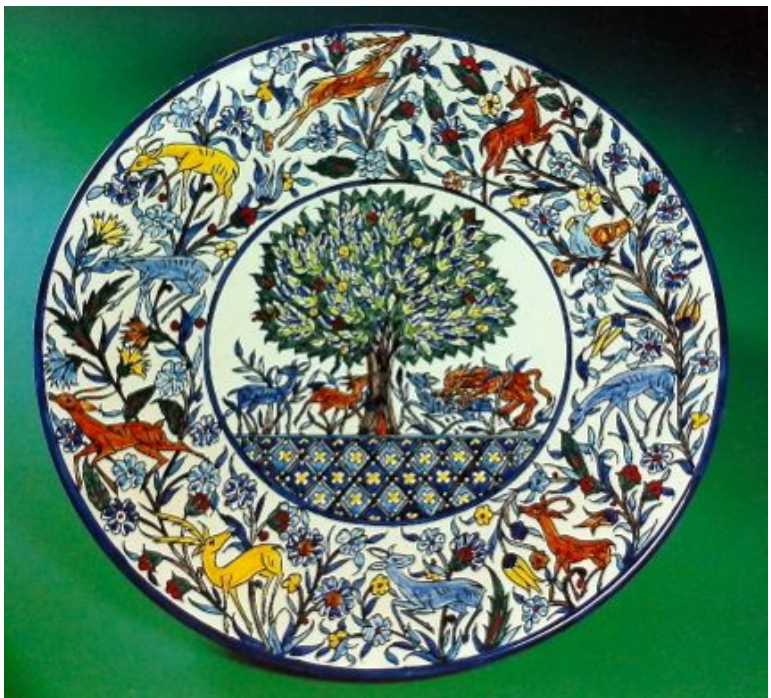
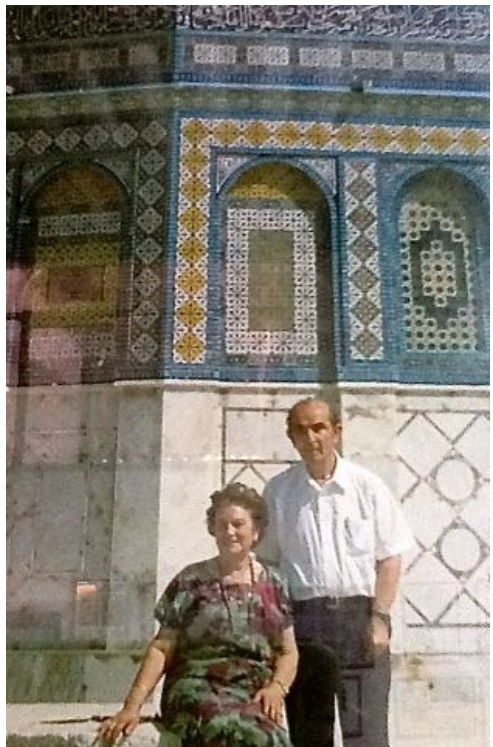
Մարի Պալեանն ալ բնականաբար պիտի ունենար իր դժուարութիւնները: Եւրոպայէն Արևելք... ապա՝ երիտասարդ կին, որն իր ձեռագիրը ունի, և... անշուշտ նոր ընտանիք կազմելով լաւ կին ու մայր ըլլալու ձգտումը... այո՛ անձուկ է կին արուեստագէտին ուղղին...:

...Բայց Մարի Պալեանը ստեղծեց արուեստի իր բառարանը իր իւրայատուկ բառապաշարով...

Սեդրակ և Մարի Պալեան զոյգը պայմաններու բերուումով նոյն տարին ալ կը փոխադրուին Յորդանան, այնտեղ յաջորդաբար կը ծնին իրենց երեք զաւակները:

1964ին ինչպէս վերը յիշած էինք Գարագաշեան-Պալեան միատեղ աշխատութիւնը կը բաժնուի ու ամէն մէկը կ'ունենայ իր առանձին գործարանը: Սեդրակ Պալեանը իր ընտանիքիվ կը տեղափոխուի Երուսաղէմ և Մարի Պալեանը հակառակ երեք անչափահաս զաւակներու մայր ըլլալուն, կը նուիրուի իր աշխարհին, իր յատուկ ոճը զգալի դարձնելով Պալեաններու յախճապակիի արուեստին մէջ:

Ամենադժուար մասը թերևս սկիզբն էր, երբ իւղաներկէն անցաւ յախճապակիի վրայ գծելու, ծաղկա-

մաններ, անօթներ, սահիկներ, որոնք ընդօրինակուած նկարներ չեն, այլ սիրոյ և կեանքն իմաստաւորող պատմութիւններ միշտ Մարի Պալեան յատուկ ոճին տակ: Ան բերաւ իր ծաղիկները, իր թռչունները, իր եղնիկները, վայրի ու ընտանի ծաղիկները և արոպական դաստիարակութեամբ հայ կնոջ իր նուրբ ճաշակը: Իր վրձինին տակ հոգի առած են արուեստներ թռչուններն ու յաւէտ սիրահար

սիրամարգները, տարբեր կապոյտներն ու կանաչները երկինքէն ու բնութենէն եկած ու հանգչած են իր վրձինին զարկերուն տակ, իսկ գոյնզգոյն ծաղիկներն ու խաղողի որթատունկերը հայկական մանրանկարչութենէն հասած են ու խառնուած իր իւրայատուկ ոճին: Իր գործերէն կուտեր, ծաղկամաններ, մեծ ափսէներ թանգարանային նմուշներ են ցուցադրուած իրենց գործարանի թանգարանին մէջ:

Բնականաբար անցումը պիտի ըլլար դէպի աւելի մեծ և լայն գործեր, իր ամենէն ծաւալուն գործը 990 սալիկներով ամբողջ պատ մը զարդարող հրաշալի շրջանակեալ ցուցատախտակ մըն է, որ կը կոչուի “A glimpse of Paradise”, տեղադրուած է Երուսաղէմի Քօրէշ

փողոցին պատերէն մէկուն վրայ:

Մարի Պալեանին արուեստը բարձր գնահատուած է նաև օտար արուեստաբաններէ: 1992ին Ամերիկա՝ Smithsonian Institutionի տնօրէնը Կաս Վան Պիք, Ուաշինկթըն Տի Սիի մէջ ողջունելով Մարի Պալեան արուեստագիտուհին իր հիացումը կ'արտայայտէ անոր իւրայատուկ ոճին մասին: Ցուցահանդէսը կը կոչուէր “Views of Paradise”, ան կ'ընդգրկէր յախճապակիի 22 շրջանակեալ տախտակներ, որոնք 1-2 և աւելի մեթր բարձրութիւն և 0.60-1.80 մեթր լայնք ունէին: Ցուցահանդէսը, որ երեք ամսուան համար բացուած էր միայն կը մնայ վեց ամիս:

2000ին յախճապակեայ շրջանակեալ ցուցատախտակներ ցուցադրուեցան Թէլ Աւիւի Eretz Israel Museumին մէջ:

2008ին Սպանիոյ Ալիքանթէ յախճապակիներու քաղաքին մէջ իր յատուկ տեղը գտաւ նաև Մարի Պալեանին ցուցահանդէսը:

Գոյներու և վրձինի խաղերուն կողքին ուշագրաւ են նաև թէ ինչպիսի ներշնչող անուններով կոչուած են Տիկին Մարի Պալեանին աշխատանքները.

«Կանաչ Դրախտը»
 «Հոգիի Շատրուան»
 «Աստղերուն Հրճուանքը»
 և այլն:

Իր արուեստով զարդարուած են նաև նախագահական տան որոշ պատերը:

Ստեղծելով իրը՝ Տիկին Մարի Պալեանը մնաց միշտ հաւատարիմ իր արուեստին ակունք՝ Քեօթահիային, իր նախնիներուն և Պալեան արուեստանոցին: Արուեստագետի իր կերպարը հասաւ արուեստագիտուհի մը երազած բարձունքին իր ցուցահանդէսներով և մանաւանդ ներքին գոհունա-

կութեամբ, թէև արուեստագէտ մը երբեք չի գոհանար և այդ ձգտումը դեռ ակնյայտ է Մարի Պալեանին քով: Վերջերս Սուրբ Յակոբ եկեղեցիին բակին մէջ գետեղուեցաւ իր գործերէն «Աստուածամայր»ը, որն իր շնորհակալութիւնն էր Տիրոջ վերջին ծանր անհանգստութենէն ետք դարձեալ ոտքի կանգնելու և վրձինը ձեռքը առնելուն համար:

Այնքան ատեն որ կենդանի է արուեստագէտը տալիք ունի... և իր ջութակին լարերուն մեղեդիին տակ թռիչք առած ներշնչումներն ու երազները Տիկին Մարիին, այսօր իրականութիւն են սաղիմահայ կեանքի յախճապակիի արուեստին մէջ

Իւրաքանչիւրս ունենանք մեր երազը և ստեղծենք աշխարհ մը մեր երազին շուրջ... բայց ինչ լաւ է երբ երազն ինք թևեր առած կը թռչի աշխարհին շուրջ...:

...եւ «Մեր մով սարերում» վազվզող պախարան նաև Սուրբ Քաղաքի աղբիւրներուն ջուրը կը խմէ... մենք ալ սիրելի սաղիմահայ մեր պախարաներուն նման նայինք Հայ Երուսաղէմի հայելիներուն խորութեանը մէջ, սիրահարուիւնք մեր կերտած պատմութեանն ու արուեստին... ըմպենք զուլալ ջուրը մեր անցեալին, որ աղբիւրն անսպառ մնայ...

ԿԵԱՆՔՄ՝ ԵՐԱԶ

*Ես ունէի երազ մը մեծ, երազի պէս՝ երազ մնաց,
Փայփայեցի, գուրգուրացի, խնդաց վրաս՝ անցաւ գնաց.
Զէ՞ որ ինձմէ ծնած էր ան, իմ հոգիէս, իմ տեսիլքէս,
Ինչպէս կրնար դաւաճանել... Կը զգամ միտքս յղի է դեռ...*

*Որքան տարի անցած է արդ, ես դեռ գինով այդ երազով,
Կը դարձնեմ գիրքը կեանքիս, ան դուրս կու գայ ամէն էջէ,
Ու կը կարդամ տողերն կեանքիս, չէ՛, ի՛նչ երազ, իմ կեանքն է ան,
Իտէպն կեանքիս երազի պէս, երազս՝ կեանքս իսկական...*

Ա. Անասիան

Հեղինակութեամբ և Պատրաստութեամբ՝

Անուշ Նազգաշեանի

Հեռ: 054 464 29 09

Email: anakashian61@hotmail.com